

О.М. КОВТУН,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
(Академія адвокатури України)

РОЗМЕЖУВАННЯ ЦИВІЛЬНОЇ, ГОСПОДАРСЬКОЇ ТА АДМІНІСТРАТИВНОЇ СУДОВИХ ЮРИСДИКЦІЙ У ВИРІШЕННІ ЗЕМЕЛЬНИХ СПОРІВ І ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ЗЕМЕЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ В УКРАЇНІ

Дискусійним й досі залишається питання розмежування цивільної, господарської й адміністративної судових юрисдикцій у вирішенні земельних спорів.

Не вдаючись до наукових дискусій, що мають місце у вітчизняній юридичній науці щодо змісту поняття «земельний спір», вважаємо, що земельні спори — це будь-які спори, що виникають із відносин, які пов'язані з використанням, охороною та відтворенням земель.

Як зазначено у постанові пленуму ВСУ «Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ» від 16.04.2004 р. № 7, за загальним правилом розмежування компетенції судів з розгляду земельних та пов'язаних із земельними відносинами майнових спорів відбувається залежно від суб'єктного складу їх учасників. Ті земельні та пов'язані із земельними відносинами майнові спори, сторонами в яких є юридичні особи, а також громадяни, що здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи і в установленому порядку набули статус суб'єкта підприємницької діяльності, розглядаються господарськими судами, а всі інші — в порядку цивільного судочинства, крім спорів, зокрема, щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень при реалізації ними управ-

лінських функцій у сфері земельних правовідносин, вирішення яких згідно з п. 1, 3 ч. 1 17 КАСУ віднесено до компетенції адміністративних судів [5].

Згідно п. 6 ст. 12 ГПК України господарським судам підвідомчі справи у спорах, що виникають із земельних відносин, в яких беруть участь суб'єкти господарської діяльності, за винятком тих, що віднесено до компетенції адміністративних судів [2].

При розгляді судами земельних спорів саме питання щодо співвідношення публічного та приватного у земельному праві викликає низку проблем щодо розмежування компетенції адміністративних та господарських судів щодо розгляду таких спорів. Законодавцем досі не визначено, за якими правилами повинні розглядатись справи у спорах, які, завдяки участі в них суб'єкта владних повноважень, мають певні ознаки публічно-правового спору, але за змістом спірних відносин є, безумовно, цивільними чи господарськими. Відсутність належного розмежування юрисдикцій цивільних, господарських та адміністративних судів призводить до того, що аналогічні за предметом спори розглядаються і господарськими (або цивільними), і адміністративними судами.

Протягом 2006—2007 р.р. переважна більшість спорів за участю суб'єктів влад-

них повноважень (місцева рада, місцева державна адміністрація) щодо оскарження (скасування, визнання недійсним повністю або частково) рішень цих суб'єктів стосовно розпорядження земельними ділянками розглядалися за правилами КАСУ виходячи з того, що відповідач є суб'єктом владних повноважень у земельних відносинах, а тому спір є публічно-правовим [7].

З 2007 р. сформувався правова позиція, згідно з якою спір щодо оскарження актів органів державної влади, органів АРК або органів місцевого самоврядування, на підставі яких виникли цивільні права і обов'язки (спір про право), не є публічно-правовим і розглядається за правилами ГПК [3]. Ця позиція була відображена у пункті 15 рекомендацій президії ВГСУ «Про деякі питання підвідомчості і підсудності справ господарським судам» від 27.06.2007 р. № 04-5/120 [3], де визначено, що, оскільки земля є об'єктом цивільних прав і обов'язків і використовується в господарській діяльності на підставі цивільно-правових угод, спори за участю господарюючих суб'єктів, що виникають із земельних відносин, підлягають розгляду в господарських судах. Зокрема, до спорів про право віднесені справи, пов'язані із захистом права власності або користування землею, стягненням заборгованості з орендної плати за договором на користування земельною ділянкою, спори, предметом яких є право власності на земельну ділянку або право користування нею, в тому числі відновлення права, порушеного третьою особою, яка на підставі рішень владних органів претендує на спірну земельну ділянку [7].

Варто, мабуть, підтримати позицію президії ВГСУ про те, що у визначенні юрисдикції господарських судів щодо вирішення спорів, які виникають із земельних правовідносин, господарським судам необхідно розрізняти участь державних органів та органів місцевого самоврядування у земельних відносинах як суб'єктів владних повноважень та як органів, що реалізують права держави, територіальних громад та

Українського народу в цілому, як власників землі. Спори, що виникають з правовідносин, у яких державні органи та органи місцевого самоврядування реалізують повноваження власника землі, підвідомчі господарським судам [4].

Разом з тим, ми маємо враховувати Рішення КСУ від 1.04.2010 р. № 10-рп/2010, відповідно до якого положення п. 1 ч. 1 ст. 17 КАСУ стосовно поширення компетенції адміністративних судів на «спори фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності» слід розуміти так, що до публічно-правових спорів, на які поширюється юрисдикція адміністративних судів, належать і земельні спори фізичних чи юридичних осіб з органом місцевого самоврядування як суб'єктом владних повноважень, пов'язані з оскарженням його рішень, дій чи бездіяльності [6].

Як бачимо, у судовій практиці існує проблема визначення підвідомчості земельних справ судам. Одним із напрямів вирішення зазначеної проблеми та підвищення рівня професіоналізму при вирішенні земельних спорів, зниження навантаження на суди, а отже підвищення оперативності розгляду справ, у сучасній вітчизняній юридичній думці (В.І. Гуменюк, Л.В. Лейба) вбачається створення спеціалізованих судів та формування відповідних процедур, що здатні якомога оперативніше забезпечувати захист порушених земельних прав громадян.

Проте, вважаємо, що у найближчому майбутньому держава ні на фінансовому, ні на організаційному, ні фаховому рівні не готова забезпечити створення системи земельних судів. Більш доцільним для підвищення ефективності вирішення земельних спорів вбачається ввести до складу судів окремих суддів, що спеціалізуються на вирішенні саме земельних спорів у тих судах, що за статистичними даними розглядають їх найбільше.

Досить слушною є пропозиція А.М. Мірошниченка щодо можливості

запровадження в Україні так званого суду дрібних спорів, що могло б сприяти ефективному захисту земельних справ і дозволило б розвантажити існуючу судову систему [1, 383]. Такі суди діють у США і мають наступні особливості: справи розглядаються за спрощеною процедурою; рішення суду є остаточним і оскарженню не підлягає; сума позову обмежена; суд захищає право лише шляхом присудження до відшкодування шкоди, збитків або виконання грошового обв'язку в натурі.

Отже, визначення підвідомчості земельних справ залишається проблемою, певні шляхи вирішення якої проаналізовано вище. Так, зокрема, ми повністю підтримуємо позицію президії ВГСУ: спори, що виникають з правовідносин, у яких державні органи та органи місцевого самоврядування реалізують повноваження власника землі, підвідомчі господарським судам. На законодавчому рівні має бути чітко розмежовано юрисдикції цивільних, господарських та адміністративних судів у вирішенні земельних спорів.

Список використаної літератури:

1. *Мірошніченко А. М.* Земельне право України: підручник /А.М. Мірошніченко — К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. — 712 с.

2. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України щодо визначення підсудності справ з питань земельних відносин. Закон України від 18.02. 2010 р. № 1914-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2010. — № 20. — Ст. 200.

3. Про деякі питання підвідомчості і підсудності справ господарським судам. Рекомендації президії Вищого господарського суду України від 27.06.2007 р. № 04-5/120 // Вісник господарського судочинства. — 2007. — № 4. — Ст. 33.

4. Про практику застосування господарськими судами земельного законодавства: Рекомендації президії Вищого господарського суду України від 02.02.2010 р. № 04-06/15 // Вісник господарського судочинства. — 2007. — № 4. — Ст. 33. — [Електронний ресурс] // rada.gov.ua

5. Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ. Постанова пленуму Верховного Суду України від 16.04.2004 р. № 7 (із змінами і доповненнями від 19.03.2010 р.) // Вісник Верховного Суду України. — 2004. — № 6. — Ст. 22.

6. У справі за конституційним поданням Вищого адміністративного суду України щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 143 Конституції України, пунктів «а», «б», «в», «г» статті 12 Земельного кодексу України, пункту 1 частини першої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України. Рішення Конституційного Суду України від 1.04.2010 р. № 10-рп/2010 // Офіційний вісник України. — 2010. — № 27. — Ст. 1069.

7. Узагальнення судової практики розгляду господарськими судами справ у спорах, пов'язаних із земельними правовідносинами. Вищий господарський суд України // Вісник господарського судочинства. — 2010. — № 1.